

2020

3

**การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัย
ระดับชาติ ครั้งที่ 8 และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 4**

*“งานวิจัย และนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน”
“Research and Innovation for the Development
of Society toward Sustainability”*

การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 8 และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 4
 มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
 “งานวิจัย และนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน”

THE EIGHTH NATIONAL SYMPOSIUM AND THE FOURTH INTERNATIONAL SYMPOSIUM
 BANGKOKTHONBURI UNIVERSITY
 “RESEARCH AND INNOVATION FOR THE DEVELOPMENT
 OF SOCIETY TOWARD SUSTAINABILITY”

ประชุมวิชาการผ่านระบบออนไลน์
 วันอาทิตย์ที่ 26 เมษายน 2563

มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรีร่วมกับ

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.)	สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
การกีฬาแห่งประเทศไทย	มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม	วิทยาลัยเทคโนโลยีพนมวันท์
KENT STATE UNIVERSITY	FO GUANG UNIVERSITY
GUIZHOU NORMAL UNIVERSITY	UNIVERSITAS NEGERI MEDAN
RIGA TECHNICAL UNIVERSITY	WESTERN SYDNEY UNIVERSITY
BAUMAN MOSCOW STATE TECHNICAL UNIVERSITY	

กลุ่มสาขาวิชาที่นำเสนอผลงานวิจัยทั้งภาคบรรยายและภาคโปสเตอร์

- กลุ่มสาขาวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
- กลุ่มสาขาวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- กลุ่มสาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ

คำนำ

มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี เป็นสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นการเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านวิชาการ โดยการส่งเสริมนักวิจัย นักวิชาการ รวมถึงนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาให้เกิดการสร้างและพัฒนา ผลงานวิจัยที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ทั้งในระดับชุมชน และระดับประเทศ ที่ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์การสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการ และการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาและเผยแพร่ความรู้ รวมทั้งยังเป็นช่องทางที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์และสร้างความร่วมมือในการพัฒนาสหวิทยาการ

มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี จึงจัดให้มีการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 8 และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 4 ผ่านระบบออนไลน์ ภายใต้หัวข้อ “งานวิจัย และนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาสังคมให้ยั่งยืน” ขึ้น ซึ่งการประชุมดังกล่าวนี้ ได้รับความร่วมมือทั้งภาครัฐและเอกชน ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.), สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, วิทยาลัยเทคโนโลยีพนมวันท์, การกีฬาแห่งประเทศไทย, Kent State University, Fo Guang University, Guizhou Normal University, Universitas Negeri Medan, Bauman Moscow State Technical University, Riga Technical University, Western Sydney University

มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรีมุ่งหวังว่าการจัดประชุมวิชาการครั้งนี้ จะเป็นโอกาสในการสร้างองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาสหวิทยาการหลากหลายสาขาวิชา และนำไปสู่การพัฒนาวิชาการความรู้ที่ดีต่อไปในอนาคต

(รองศาสตราจารย์ ดร.บังอร เบ็ญจาธิกุล)
อธิการบดี มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

สารบัญ

การนำเสนอผลงานวิจัย กลุ่มสาขาวิชามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์	หน้า
24 กิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุในสังคมไทย Social activities of the elderly in society. พนิดา โพธิ์บุตรดี	242
25 การทุจริตคอร์รัปชันในระบบราชการไทย Corruption of Thai Bureaucracy. รัชชนา โรจนบวร.....	255
26 การรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของเด็กและเยาวชน Social Media Literacy of Children and Youth. ศรินภา หวังพิทักษ์.....	267
27 การศึกษาลวดลายจากธรรมชาติ เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบชุดกระถาง แคสตัส กรณีศึกษากลุ่มตัวอย่างนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียน มัธยมปยุรณาวาส เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร Study of natural patterns As a guideline for designing a cactus pot set A case study of high school students at Mathayom Puranawas School, Taweewattana District, Bangkok Province. ชุตินา งามพิพัฒน์.....	281
28 แนวคิดและคติความเชื่อที่มีอิทธิพล ต่อการสร้างทวารบาลในวัดรอบเกาะ รัตนโกสินทร์ Concepts and beliefs that influence the creation of the guardians in temples around Rattanakosin Island. ดารารวรรณ เกตวัลย์.....	293
29 การศึกษาพฤติกรรมและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยว ถนนคนเดินกาดกองต้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง Study of tourists' behavior and satisfaction with tourism Kad Kong Ta Walking Street, Mueang District, Lampang Province. ณัฐพล เนียมแก้ว, กิตติคุณ เกร็งกำจรกิจ	301

แนวคิดและคติความเชื่อที่มีอิทธิพล ต่อการสร้างทวารบาล
ในวัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์

Concepts and beliefs that influence the creation of the
guardians in temples around Rattanakosin Island

ดาราวรรณ เกตวัลท์

Darawan Ketawalha

สาขาวิชาภาษาไทยสังกัด คณะศิลปศาสตร์, โทร. 0636956549

Branch.Thai Department Liberal Arts, Tel. 0636956549

e-mail: kru.nid@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์1) เพื่อศึกษาแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการสร้างทวารบาลรูปแบบต่าง ๆ ในวัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์ 2) เพื่อศึกษาคติความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการสร้างทวารบาลในวัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์ งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ นำเสนอผลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ โดยศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากวัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์ 9 แห่ง ตั้งแต่เดือนกันยายน 2561-กุมภาพันธ์ 2562

ผลการวิจัยพบว่า ว่า รูปแบบการสร้างทวารบาลในวัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์ 9 แห่ง มีอิทธิพลมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ ที่เข้ามาในไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ที่เห็นได้เด่นชัดคือทวารบาลที่รับอิทธิพลมาจากจีน ทวารบาลที่รับอิทธิพลมาจากอินเดีย และปรากฏรูปแบบทวารบาลฝรั่งที่รับอิทธิพลจากชาติตะวันตก ส่วนทวารบาลแบบประเพณีนิยมก็มีการผสมผสานนำคติการสร้างทวารบาลจากชาติต่าง ๆ ที่แพร่กระจายวัฒนธรรมเข้ามาสร้างเป็นทวารบาลและปรากฏอยู่ในวัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์ให้พบเห็นในปัจจุบัน ในรูปแบบเทวดา ยักษ์ ทวารบาลแบบจีนหรือเขี้ยวกาง ทวารบาลฝรั่งหรือชาวต่างชาติ(ชาวตะวันตก) พญานาค ท้าวจตุโลกบาล สิงโต ด้านคติความเชื่อของคนไทยที่มีอิทธิพลในการสร้างรูปแบบของทวารบาล คือ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องเทวดา ความเชื่อตามคติไตรภูมิ เรื่องจักรวาลวิทยา ความเชื่อเรื่องพญานาค

คำสำคัญ: ทวารบาล, วัด, วัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์

Abstract

This research has objectives1) to study the concepts that have influenced the creation of various styles of guardians in temples around the Rattanakosin Island. 2) to study beliefs that have an influence on building a guardian in temples around the

Rattanakosin Island. This research is a qualitative research. The results were presented to descriptive analysis by studying and analyzing data from 9 temples around Rattanakosin Island from September 2018 - February 2019

The results of the research showed that 9 models of ritual builders in Temples around Rattanakosin Island influenced by the spread of culture of various nations entering Thailand. Especially during the early Rattanakosin period. The most obvious is the guardian influenced by China. Guardians influenced by India. And appeared as a Western Guardian pattern that was influenced by Western nations. The traditional wisdom is the combination of the creation of the culture from various nations that spread the culture into a guardian and appear in Temples around Rattanakosin Island to see in the present in the form of giant origins or Chinese guardians, Guardians of foreigners or foreigners (Westerners), Naga, Thaojatulokabal and Lion. The beliefs of the Thai people have an influence on creating the styles of the guardians. Is the belief in ghosts Belief in angels Belief according to the principle of Tripum Cosmology Naga belief.

Keywords: Guardian, Temple, Temples around Rattanakosin Island

บทนำ

จากความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติของคนไทยที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยมาเป็นเวลานาน คนไทยมีความเชื่อเรื่องผี สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ โดยเชื่อว่าทุกที่มีผีรักษา สถานที่สำคัญต่าง ๆ เช่น ประตูเมือง ประตูวัง ตามประเพณีโบราณก็จะมีคนรักษาประตู เรียกว่า นายทวาร ในวัดวาอาราม ศาสนาสถานก็เช่นกัน จะมีผู้ดูแลรักษาประตู

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับปีพุทธศักราช 2542 อธิบายความหมายของ “ทวารบาล” ว่าหมายถึง “ผู้เฝ้าประตู นายประตู” ทวารบาลสามารถเรียกอีกอย่างว่า “อารักษ์” หมายถึงการป้องกัน การคุ้มครอง การดูแล และเป็นเทวดาผู้พิทักษ์รักษา มักใช้คำว่าเทพารักษ์หรืออารักษ์เทวดา รูปแบบของทวารบาลที่พบเห็นในประเทศไทยนั้น บ้างก็เป็นรูปเทวดาทั้งไทยและจีน บ้างก็เป็นยักษ์ มนุษย์ อมนุษย์ หรือรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น สิงโต ช้าง เสือ นาค และมังกร ซึ่งรูปแบบของทวารบาลต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นนั้นมาจากคติความเชื่อของคนไทยผสมผสานกับแนวคิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่เข้ามาในประเทศไทยแต่ละยุคสมัย

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาคติความเชื่อเรื่องทวารบาลในประเทศไทยโดยเลือกศึกษาจากวัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นวัดที่ชื่อมีความหมายอันเป็นสิริมงคลจำนวน 9 แห่ง นับว่าสถานที่สำคัญในประเทศไทยที่มีประชาชนชาวไทยและนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเป็นพิเศษและเดินทางมาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก เพื่อจะได้ทราบแนวคิดและคติความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการสร้างทวารบาลในวัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อการสร้างทวารบาลรูปแบบต่าง ๆ ในวัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์
2. เพื่อศึกษาคติความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการสร้างทวารบาลในวัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

ราล์ฟ ลินตัน (Ralph Linton) อธิบายว่าการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม จากการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสังคมที่ต่างวัฒนธรรมรวมกันและต่างแพร่กระจายวัฒนธรรมไปสู่กันและกันเมื่อเกิดการแพร่กระจายวัฒนธรรมขึ้นแล้วสังคมที่เจริญกว่าอาจจะรับวัฒนธรรมบางอย่างของสังคมที่ด้อยกว่าก็ได้และในทำนองเดียวกันสังคมที่ด้อยกว่าอาจจะไม่รับวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญกว่าก็ได้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามามากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ขึ้นเองในสังคมหรือถ้ามีก็มักจะเกิดจากการนำสิ่งใหม่ๆจากภายนอกเข้ามาผสมผสานกับของที่มีอยู่ก่อนแล้วเป็นของใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน (อ้างถึงในสัญญาสัญญาวิวัฒน์, 2545, หน้า 41

การปะทะสังสรรค์ของวัฒนธรรมนี้เกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งหรือทั้งสองนี้อาจเกิดจากปัจจัยดังต่อไปนี้

- 1) การอพยพย้ายถิ่นของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเข้ามาสู่อาณาบริเวณที่มีชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมอื่นอยู่แล้วถ้าการอพยพย้ายถิ่นนี้ไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการก็สามารถเกิดความขัดแย้งขึ้นได้
- 2) การขยายดินแดนของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพื่อเสริมอาณาเขตของตนเป็นการรุกรานกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อนแล้ว
- 3) การล่าอาณานิคมของสังคมตะวันตกโดยกลุ่มที่มีอำนาจสามารถเข้าไปครอบครองและเผยแพร่วัฒนธรรมของตนด้วย
- 4) เกิดจากการเผยแพร่วัฒนธรรมโดยการสื่อสารถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชนระบบการศึกษาและเทคโนโลยีต่างๆ

การแพร่กระจายวัฒนธรรมเป็นการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่าง 2 กลุ่มคนที่มีสังคมวัฒนธรรมต่างกันและมีการรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกันในกรณีที่สังคมวัฒนธรรมที่มีปฏิสัมพันธ์กันมีพลังไม่เท่ากันคนกลุ่มหนึ่งจะมีแนวโน้มที่จะยอมรับวัฒนธรรมของอีกกลุ่มหนึ่งและพบว่ากลุ่มที่มีพลังทางวัฒนธรรมน้อยมักถูกผสมกลมกลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่มีพลังวัฒนธรรมมากกว่า ขณะเดียวกันอาจมีการแลกเปลี่ยนกันได้(อ้างถึงใน อมราพงศาพิชญ์, 2542, หน้า 21)

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับระบบความเชื่อ

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความหมายของความเชื่อ มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ธวัช ปุณโณทก (2530 :350)ให้ความหมายเกี่ยวกับความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง

จันทร์ศรี นิตยฤกษ์ (ม.ป.ป.:111) กล่าวว่า ความเชื่อไม่ว่าจะเกิดจากความรู้สึกหรือการไตร่ตรองด้วยเหตุผลหรือไม่ก็ตาม เมื่อมนุษย์เกิดความเชื่อแล้วมักแสดงออกทางกายและวาจาให้ปรากฏ

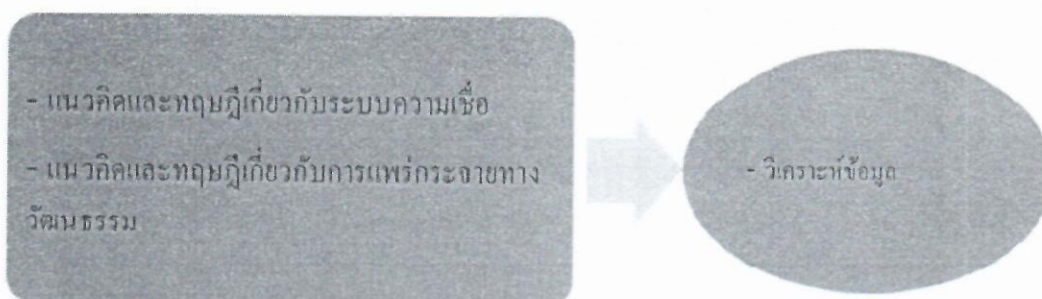
กิ่งแก้ว อัดถาวร (2528 :661-662) ได้สรุปความหมายเกี่ยวกับความเชื่อไว้ในเอกสารการสอนชุดภาษาไทย 8 (คติชนวิทยาสำหรับครู) ว่า ความเชื่อ หมายถึง ความตกลงใจเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และความตกลงใจในความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากงานวิจัยเรื่อง จากทวารบาลแบบประเพณีมาสู่ทวารบาลแบบจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ก ของ ระพี เปรมสอน พบว่า ความเชื่อแบบรูปแบบของทวารบาลไทยประเพณีถูกรวมกับคติความเชื่อที่มาจากจีนจึงทำให้ทวารบาลมีรูปแบบที่แตกต่างออกไป โดยมีปัจจัยอื่นเป็นตัวประกอบ เช่น ความนิยมในยุคสมัยนั้น ๆ สภาพสังคม และปัจจัยทางด้านองค์ประกอบของศาสนสถาน

งานวิจัยของฉนวนพัทธ์ พิมลมาศ เรื่อง คติความเชื่อและรูปแบบทวารบาลไทย-จีนสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 3)พบว่า รูปแบบทวารบาลไทยและจีนมีความแตกต่างกันในเค้าโครงของใบหน้าอย่างเห็นได้ชัดเจน อีกทั้งเครื่องทรง เครื่องประดับ และสัตว์บริวาร ยังเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความแตกต่างด้านรูปแบบ ดังนั้น คติความเชื่อและรูปแบบทวารบาลในสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 3)จึงเป็นคติความเชื่อที่เหมือนกัน แต่มีรูปแบบทางศิลปกรรมที่ต่างกัน โดยมีปัจจัยจากสภาพสังคมและบริบททางองค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและคติความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการสร้างทวารบาลรูปแบบต่าง ๆ
2. ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
3. เก็บข้อมูลภาคสนามจากสถานที่จริง
4. วิเคราะห์ข้อมูล และเรียบเรียง ตามกรอบของวัตถุประสงค์
5. สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ
6. นำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยพบว่า รูปแบบของทวารบาลในวัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์ทั้ง 9 แห่ง ได้รับอิทธิพลในการสร้างดังนี้

ด้านการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม มีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของต่างชาติเข้ามาในประเทศไทย เนื่องจากไทยติดต่อกับต่างชาติมานาน และรับอิทธิพลเข้ามาในแต่ละยุคสมัย วัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์ทั้ง 9 แห่งนั้นได้รับอิทธิพลจากต่างชาติเข้ามาในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งปรากฏเป็นรูปของการสร้างทวารบาลแบบต่าง ๆ ในวัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์ทั้ง 9 แห่ง อันได้แก่

เทวดา

คติความเชื่อของไทยถือว่าพระอินทร์เป็นผู้รักษาพระศาสนาเมื่อได้รับอิทธิพลจากจีนเข้ามาจึงเกิดการผสมผสานเกิดเป็นทวารบาลหลายรูปแบบขึ้นมา มีทั้ง เทวดาถือพระขรรค์ เทวดาไทยผสมจีนหรือถือพวกอาวุธต่างๆ ซิกิเลนบ้าง ซี่สิงห์บ้าง (เซียวกวาง) เช่น ทวารบาลวัดระฆังโฆสิตารามที่ประตูทางเข้าวัด

ยักษ์

จากการวิจัยพบทวารบาลยักษ์ปรากฏในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ยักษ์ทั้ง 12 ตนที่ยืนเฝ้าประตูหรือทวารต่าง ๆ นั้นล้วนเป็นยักษ์ชั้นกษัตริย์และเป็นคู่ต่อสู้ของพระรามจากอิทธิพลเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เช่นเดียวกับในวัดอรุณราชวรารามก็ปรากฏยักษ์ทวารบาล 2 ตน เป็นนายทวารเฝ้าประตู เช่นเดียวกับวัดพระเชตุพนซึ่งปรากฏทวารบาลยักษ์ซึ่งมีเพียง 2 คู่ 4 ตน เท่านั้น คือ ยักษ์กายสีแดง, ยักษ์กายสีเขียว, ยักษ์กายสีเทา และยักษ์กายสีเนื้อตั้งเฝ้าไว้ในตู้กระจกหน้าซุ้มประตูทางเข้าพระมณฑป หรือหอไตรจตุรมุข ซึ่งใช้เป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

รูปแบบของยักษ์ทวารบาลที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนั้นเกิดจากการได้รับอิทธิพลจากประติมากรรมทวารบาลในศาสนาฮินดูในงานศิลปกรรมขอมก่อนที่จะได้รับการดัดแปลงให้กลายเป็นยักษ์ทวารบาลในพุทธศาสนาในสมัยสุโขทัยและสืบทอดต่อมาสู่สมัยอยุธยาจนถึงช่วงสมัยอยุธยาตอนปลายจึงเริ่มมีการผันแปรของรูปแบบอันเกี่ยวเนื่องด้วยอิทธิพลของรามเกียรติ์และการละเล่นโขนซึ่ง

ส่งผลให้เกิดการคิดค้นแบบแผนของตัวละครยักษ์ขึ้นและกลายเป็นรูปแบบของงานศิลปกรรมยักษ์ไทย ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (อ้างถึงใน ศุภรัตน์ เรื่องโชติ, 2560, หน้า ๖)

ทวารบาลแบบจีน หรือเสี้ยวกาง

เป็นทวารบาลแบบจีนลักษณะเป็นนักรบจีนหนวดยาวหน้าตาขึงขัง ซึ่งไทยได้รับอิทธิพลจากจีน เช่น เสี้ยวกางที่ประตูดุสิตสวรรค์วิหารเป็นรูปเทวดาผี ไซ้ไม้แกะเป็นรูปเทวดา หนวดเครายาว ปิดทองเหลืองอร่าม ดนหนึ่งมือซ้ายถือสามง่าม มือขวาถือกริช เขี่ยบบนหลังจรระเซ่ อีกตนหนึ่งมือขวาถือโล่ มือซ้ายถือดาบ เขี่ยบบนหลังมังกร มีตำนานอยู่ในลัทธิมหายานว่า เป็นจอมแห่งเทวดาผู้พิทักษ์ประตูดุสิต ซึ่งกรมพระราชวังบวรมหาดัศกัฒพลเสพลย์ ได้ปฏิสังขรณ์ใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 ตามคตินิยมแบบจีน ซึ่งไทยได้รับอิทธิพลมาจากเด่นชัดขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 3 ที่มีการติดต่อค้าขาย ซึ่งทวารบาลแบบไทยผสมจีนนี้กัน นอกจากวัดบวรนิเวศวิหาร ยังพบในวัดอรุณราชวราราม และพบทวารบาลรูปแบบจีนที่วัดกัลยาณมิตรด้วย

ทวารบาลฝรั่งหรือชาวต่างชาติ(ชาวตะวันตก)

พบทวารบาลแบบฝรั่งหรือชาวต่างชาติ(ชาวตะวันตก) ปรากฏที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวราราม เกิดจากการรับอิทธิพลจากชาติตะวันตก

ทวารบาลพญานาค พบที่วัดบวรนิเวศทางเข้าพระอุโบสถ ต้นกำเนิดความเชื่อเรื่องพญานาค นั้นมีที่มาจากอินเดีย และพญานาคมีความสำคัญในฐานะผู้ดูแลพุทธศาสนา

ท้าวจตุโลกบาล

ปรากฏทวารบาลในรูปแบบของท้าวจตุโลกบาลที่ภูเขาทองวัดสระเกศ ซึ่งมีอิทธิพลมาจากคติไตรภูมิเป็นคติเกี่ยวกับโลกสี่ฐานตามความเชื่อในศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาล ซึ่งไทยรับคติไตรภูมินี้มาจากประเทศอินเดีย

สิงโต

จากการวิจัยพบว่า มีทวารบาลสิงโตปรากฏในวัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์หลายแห่ง ซึ่งรูปแบบได้รับเป็นตุ๊กตาจีนที่ไทยได้รับอิทธิพลมาจากจีน เช่น ทวารบาลสิงโตที่วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดอรุณราชวรารามวัดกัลยาณมิตร วัดชนะสงคราม และวัดบวรนิเวศ

ด้านคติความเชื่อ

ความเชื่อเรื่องผี

มีเรื่องเล่าจากแม่ค้าขายพวงมาลัยหน้าประตูดุสิตว่า เสี้ยวกางวัดบวรราชจะมีสีดำเนื่องจากในยุคสมัยที่ประเทศไทยยังคูดผีนั้นได้ มีชาวจีนคนหนึ่งติดผีนั้น ต่อมาทางการได้ปราบทำลายโรงงานยาฝิ่นจนหมด ชาวจีนผู้นั้นหาฝิ่นคูดไม่ได้จึงไปลงแดงตายที่ประตูดุสิต หลังจากทางวัดมาพบจึงได้ทำพิธีฝังเด็กให้ ต่อมาชาวจีนผู้นั้นได้ไปเข้าฝันสมเด็จพระเจ้าอวาสว่าให้ทำที่ให้อยู่แล้วจะเฝ้าวัดให้ ทางวัดจึงสร้างกำแพงล้อมประตูแล้วอันเชิญดวงวิญญาณชาวจีนคนนั้นมาสถิตย์อยู่ที่ประตูแห่งนี้ และยังมีเรื่องเล่าว่าของในวัดที่เคยถูกขโมยไปหลายครั้งก็ได้คืนมาด้วยความศักดิ์สิทธิ์ของดวงวิญญาณคนจีนที่เฝ้าวัดทำให้เกิดการสักการบูชาประตูเสี้ยวกางขึ้น ซึ่งหลายคนต่างเชื่อกันว่าหากบนอะไรไว้ก็จะได้สิ่งนั้นตามที่ขอ โดยนิยมนำฝิ่นมาป้ายปาก และนำธูปโอเลี้ยงหรือโอยี่ะมาแขวนบูชาเพราะมีสีดำคล้ายฝิ่น จึงเห็นทวารบาลวัด

ส่งผลให้เกิดการคิดค้นแบบแผนของตัวละครยักษ์ขึ้นและกลายเป็นรูปแบบของงานศิลปกรรมยักษ์ไทย ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (อ้างถึงใน ศุภรัตน์ เรื่องโชติ, 2560, หน้า ๖)

ทวารบาลแบบจีน หรือเซียวกาง

เป็นทวารบาลแบบจีนลักษณะเป็นนักรบจีนหนวดยาวหน้าตาขึงขัง ซึ่งไทยได้รับอิทธิพลจากจีน เช่น เสี่ยวกางที่ประตูวัดบวรนิเวศวิหารเป็นรูปเทวดาผี ไซ้ไม้แกะเป็นรูปเทวดา หนวดเครายาว ปิดทองเหลืองอร่าม ตนหนึ่งมือซ้ายถือสามง่าม มือขวาถือกริช เขี่ยบนหลังจระเข้ อีกตนหนึ่งมือขวาถือโล่ มือซ้ายถือดาบ เขี่ยบนหลังมังกร มีตำนานอยู่ในลัทธิมหายานว่า เป็นจอมแห่งเทวดาผู้พิทักษ์ประตูวัด ซึ่งกรมพระราชวังบวรมหาดัศดุสิตพลเสพย์ ได้ปฏิสังขรณ์ใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 ตามคตินิยมแบบจีน ซึ่งไทยได้รับอิทธิพลมาจากเด่นชัดขึ้นในช่วงรัชกาลที่ 3 ที่มีการติดต่อค้าขาย ซึ่งทวารบาลแบบไทยผสมจีนนี้กัน นอกจากวัดบวรนิเวศวิหาร ยังพบในวัดอรุณราชวราราม และพบทวารบาลรูปแบบจีนที่วัดกัลยาณมิตรด้วย

ทวารบาลฝรั่งหรือชาวต่างชาติ(ชาวตะวันตก)

พบทวารบาลแบบฝรั่งหรือชาวต่างชาติ(ชาวตะวันตก) ปรากฏที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดอรุณราชวราราม เกิดจากการรับอิทธิพลจากชาติตะวันตก

ทวารบาลพญานาค พบที่วัดบวรนิเวศทางเข้าพระอุโบสถ ต้นกำเนิดความเชื่อเรื่องพญานาคนั้นมีที่มาจากอินเดีย และพญานาคมีความสำคัญในฐานะผู้ดูแลพุทธศาสนา

ท้าวจัดดูโลกบาล

ปรากฏทวารบาลในรูปแบบของท้าวจัดดูโลกบาลที่ภูเขาทองวัดสระเกศ ซึ่งมีอิทธิพลมาจากคติไตรภูมิเป็นคติเกี่ยวกับโลกสัณฐานตามความเชื่อในศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางแห่งจักรวาล ซึ่งไทยรับคติไตรภูมินี้มาจากประเทศอินเดีย

สิงโต

จากการวิจัยพบว่า มีทวารบาลสิงโตปรากฏในวัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์หลายแห่ง ซึ่งรูปแบบได้รับเป็นตุ๊กตาดูแลที่ไทยได้รับอิทธิพลมาจากจีน เช่น ทวารบาลสิงโตที่วัดสุทัศน์เทพวราราม วัดอรุณราชวรารามวัดกัลยาณมิตร วัดชนะสงคราม และวัดบวรนิเวศ

ด้านคติความเชื่อ

ความเชื่อเรื่องผี

มีเรื่องเล่าจากแม่ค้าขายพวงมาลัยหน้าประตูวัดว่า เสี่ยวกางวัดบวรจะมีสีดำเนื่องจากในยุคสมัยที่ประเทศไทยยังดุดมได้ มีชาวจีนคนหนึ่งติดฝิ่น ต่อมาทางการได้ปราบทำลายโรงงานยาฝิ่นจนหมด ชาวจีนผู้นั้นหาฝิ่นดูดไม่ได้จึงไปลงแดงตายที่ประตูนี้ หลังจากทางวัดมาพบจึงได้ทำพิธีฝังเด็กให้ ต่อมาชาวจีนผู้นั้นได้ไปเข้าฝันสมเด็จพระเจ้าอวาสว่าให้ทำที่ให้อยู่แล้วจะเฝ้าวัดให้ ทางวัดจึงสร้างกำแพงล้อมประตูแล้วอันเชิญดวงวิญญาณชาวจีนคนนั้นมาสถิตย์อยู่ที่ประตูแห่งนี้ และยังมีเรื่องเล่าว่าของโบว์ที่เคยถูกขโมยไปหลายครั้งก็ได้คืนมาด้วยความศักดิ์สิทธิ์ของดวงวิญญาณคนจีนที่เฝ้าวัดทำให้เกิดการสักการบูชาประตูเซียวกางขึ้น ซึ่งหลายคนต่างเชื่อกันว่าหากบนอะไรไว้ก็จะได้สิ่งนั้นตามที่ขอ โดยนิยมนำฝิ่นมาป้ายปาก และนำถุงไอเสียหรือไอยี่วะมาแขวนบูชาเพราะมีสีดำคล้ายฝิ่น จึงเห็นทวารบาลวัด

บวรนิเวศมีคราบสีดำที่ปาก (ผู้วิจัยพบว่าปัจจุบันได้มีการบูรณะทาสีใหม่ให้สวยงาม) นอกจากนี้เขวนพวงมาลัยบูชาด้วย จึงเป็นที่มาของทวารบาลผู้พิทักษ์รักษาประตුවัดบวรนิเวศ ซึ่งคนไทยมีความเชื่อในเรื่องผีสิงเทวดามาแต่โบราณและยังปรากฏความเชื่อเรื่องการบนบานขอโชคลาภต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์อีกด้วย

ความเชื่อเรื่องเทวดา

ความเชื่อของไทยถือว่าพระอินทร์เป็นผู้รักษาพระศาสนา ซึ่งไทยได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาฮินดูจากอินเดีย ซึ่งเชื่อเรื่องเทพเจ้า โดยกำหนดให้เขาไกรลาส หรือเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลางของจักรวาล มีพระอิศวรเป็นใหญ่ และมีเทพชั้นรองทำหน้าที่พิทักษ์ผู้รักษาประตู หรือทางเข้าสู่เขาไกรลาสทั้งแปดทิศ ซึ่งเทพเจ้าในศาสนาฮินดูไม่จำกัดรูปร่าง จะเป็นมนุษย์ สัตว์ หรือครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์ตามแต่ความเชื่อ ซึ่งสัตว์ที่ไม่มีในโลกมนุษย์เรียกว่า "สัตว์หิมพานต์" ที่อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ เขงเขาไกรลาสที่ถือเป็นดินแดนแห่งเทพเจ้า ซึ่งจุลภัสสร พนมวัน ณ อยุธยา ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์กล่าวถึงทวารบาลตำนานของอินเดียว่า ในยุคบรรพกาล พวกอสูรกับเทวดามักจะรบกันอยู่เสมอๆ แต่พวกอสูรจะเกรงกลัวพระอินทร์มาก เนื่องจากพระอินทร์ถือสายฟ้าและพระอินทร์ท่านก็(วชิรารูธ) เห็นว่าพวกเทวดาที่เป็นบริวารหวาดกลัวอสูร จึงให้วาดรูปพระอินทร์ไว้ตามประตูสวรรค์ ดังปรากฏให้เห็นคือ

ความเชื่อตามคติไตรภูมิ เรื่องจักรวาลวิทยา

เสฐียรพงษ์วรรณปก ได้กล่าวถึงจุลโลกบาลไว้ว่า เป็นผู้พิทักษ์รักษาโลกทั้ง 4 ตามความเชื่อของศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ ดังจะเห็นได้จากทวารบาลท้าวจุลโลกบาลที่ภูเขาทอง วัดสระเกศ เป็นเทวดาชั้นจตุรหาราชิกาซึ่งมีที่ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาพระสุเมรุ แผงอยู่ในภูมิสถาปัตยกรรมการสร้างภูเขาทองในวัดสระเกศ

ความเชื่อเรื่องพญานาค

ความเชื่อเรื่องพญานาคของคนไทย อยู่คู่กับคนไทยมาเป็นเวลายาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวไทยอีสานมีความเชื่อเรื่องพญานาคว่าเป็นเทพเจ้าผู้สร้างแม่น้ำ และสามารถให้น้ำกับมนุษย์ได้ สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้แก่โลกมนุษย์ พญานาคเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยมานาน ดังจะเห็นได้จากงานด้านจิตรกรรม ประติมากรรม อาคารที่สร้างสำหรับพระมหากษัตริย์ สถาบันศาสนา เช่น อาคารวัด หลัคาโบสถ์ มักจะมีสัญลักษณ์เกี่ยวกับนาคปรากฏอยู่เสมอ อ้างถึงใน)Wang Lijiao, 2555, หน้า(2-1 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะผู้ดูแลพระพุทธศาสนา

อภิปรายผล

จากงานวิจัยนี้สรุปได้ว่า รูปแบบการสร้างทวารบาลในวัดรอบเกาะรัตนโกสินทร์ 9 แห่ง มีอิทธิพลมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ เข้ามาในไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ที่เห็นได้เด่นชัดคือทวารบาลที่รับอิทธิพลมาจากจีน ทวารบาลที่รับอิทธิพลมาจากอินเดีย และปรากฏรูปแบบทวารบาลฝรั่งที่รับอิทธิพลจากชาติตะวันตก ส่วนทวารบาลแบบประเพณีนิยมก็มีการผสมผสานนำคติการสร้างทวารบาลจากชาติต่าง ๆ ที่แพร่กระจายวัฒนธรรมเข้ามาสร้าง